

УДК 378.046.4

Тонне О. Ш.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

А Показана актуальність проведення експериментального дослідження з організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації. Висвітлені теоретичні основи і план педагогічного експерименту з перевірки ефективності моделі організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів. Проаналізовані і представлені результати педагогічного експерименту. Визначені перспективні напрямки дослідження.

Ключові слова: організація; самостійна пізнавальна діяльність; вчителі; підвищення кваліфікації; експеримент

Актуальність проблеми. Організація самостійної пізнавальної діяльності вчителів, спрямування її на розвиток наявних компетенцій, а також набуття нових знань і вмінь є одним із найважливіших завдань системи підвищення кваліфікації. Утім, практика показує, що сьогодні цьому аспекту післядипломної освіти не приділяється належної уваги. Основними чинниками, що заважають належній організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів виступають відсутність у них інтересу до професійного розвитку; нестача спеціальних знань; недостатня розробленість відповідних матеріалів курсів підвищення кваліфікації; відсутність індивідуального підходу при плануванні змісту курсової підготовки і самостійної роботи у міжатаестаційний період.

Подолання цих недоліків виступає актуальним завданням системи післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Корисні у плані подолання означених недоліків пропозиції представлені у публікаціях, присвячених: розкриттю сутності самостійної пізнавальної діяльності та педагогічних механізмів її організації у здобувачів освіти (Т. Корогод [3], С. Переславська [4], Л. Рябченко [5], М. Солдатенко [7]); організації самостійної пізнавальної діяльності учнів закладів загальної середньої освіти (С. Генкал [1], В. Савош [6]); підготовці майбутніх учителів до організації самостійної пізнавальної діяльності учнів (Г. Ковтонюк [2]); стимулюванню професійного самовдосконалення вчителів у процесі післядипломної освіти (Л. Сущенко [8], В. Фрицюк [9]).

Аналіз наукових публікацій показує, що ефективність організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації може бути підвищена

за рахунок: упорядкування, вдосконалення та оновлення змісту курсів підвищення кваліфікації; проведення «надишаючої» на самостійний пошук професійної інформації роботи у міжкурсовий період; створення умов для знайомства з результатами самостійної пізнавальної діяльності колег, презентації результатів власної самостійної пізнавальної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сказане дозволяє розглядати організацію самостійної пізнавальної діяльності вчителів загальноосвітніх шкіл як наукову проблему, вирішення якої пов'язане із удосконаленням змісту, нормативної документації, методичного супроводження процесу підвищення кваліфікації, а також діяльності вчителів у міжатаестаційний період і під час атестації.

Одним зі шляхів вирішення означеної проблеми є розроблення моделі організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації, що інтегрує методичне забезпечення, критерії і показники результативності, методикою оцінювання організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителя.

Мета статті – висвітлення сутності моделі організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації, а також презентація результатів експерименту з перевірки ефективності цієї моделі.

Методи: аналіз наукових джерел; моделювання; використання особистісного опитувальника; педагогічний експеримент; статистичні методи.

Викладення основного матеріалу. Ключовим положенням нашого дослідження стала теза про те, що організація самостійної пізнавальної діяльності вчителів – це

діяльність закладу освіти з упорядкування взаємодії між андрагогами та здобувачами освіти, результатом якої є формування у свідомості того, хто навчається, певних образів, пов'язаних із предметом навчання.

Теоретичними засадами організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів загальноосвітніх закладів у процесі підвищення кваліфікації виступили: положення гуманістичної психології щодо самостійності особистості; положення гносеології, що стосуються сутності та закономірностей наукового пізнання; теорія діяльності О. Леонтьєва; соціально-когнітивна теорія А. Бандури; рефлексивний підхід у педагогіці; теорія освіти дорослих; компетентнісний підхід в освіті; педагогічний менеджмент.

Принципами організації самостійної пізнавальної діяльності визначено:

- принцип суб'єктної ролі вчителя, відповідно до якого організація самостійної пізнавальної діяльності засновується на його активності, особистісній зацікавленості. Ми виходимо з того, що педагог ставить перед собою конкретні завдання у процесі підвищення кваліфікації, прагнучи при цьому до самостійності, самореалізації, самоврядування, відчуваючи себе суб'єктом спільної діяльності з андрагогами на всіх етапах процесу підвищення кваліфікації;

- принцип зворотного зв'язку, у відповідності до якого вчитель має отримувати реакцію на результати своєї самостійної пізнавальної діяльності з боку андрагогів, які, у свою чергу, мають постійно отримувати інформацію про цю діяльність від слухача;

- принцип прагматичності, відповідно до якого, самостійна пізнавальна діяльність має бути спрямована на вирішення реальних проблем професійної діяльності вчителя та сприяти якнайшвидшому використанню отриманих у ході навчання знань і вмінь. При цьому у процесі підвищення кваліфікації має відбуватися актуалізація професійного та життєвого досвіду, знань, умінь, навичок учителя.

Спираючись на названі принципи і визначені теоретичні засади обґрунтовано, що умовами ефективної організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів закладів загальної середньої освіти у процесі підвищення кваліфікації є:

- виділення самостійної пізнавальної діяльності вчителів в атестаційному процесі в якості показника успішності їхнього професійного розвитку;

- стимулювання вчителів до самостійної пізнавальної діяльності;

- спрямування змісту курсів підвищення кваліфікації на навчання вчителів самоорганізації пізнавальної діяльності;

- поетапний методичний супровід самостійної пізнавальної діяльності вчителів у міжатаестаційний період;

- доповнення атестаційних заходів наданням учителям рекомендацій на наступний цикл підвищення кваліфікації щодо організації їхньої самостійної пізнавальної діяльності.

Створення цих умов забезпечується впровадженням моделі організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів, яка інтегрує п'ять етапів:

- підготовчий, завданням якого є розроблення і впровадження алгоритму комплексної оцінки професійної діяльності педагогічного працівника в міжатаестаційний період;

- рефлексивно-стимулюючий, завданням якого є посилення мотивації вчителів до самостійної пізнавальної діяльності шляхом створення рефлексивно-стимулювального середовища, що дає змогу зіставити результати самостійної пізнавальної діяльності кожного вчителя з кращими її зразками;

- когнітивний, завданнями якого є об'єктивація та розвиток аналітичних навичок учителів, а також розвиток умінь з оброблення, обміну, синтезу та презентації інформації;

- дистанційно-пошуковий, на якому відбувається спрямування пізнавальної діяльності вчителів на виконання конкретних методичних і наукових завдань;

- оцінно-рекомендаційний, спрямований на підбиття підсумків п'ятирічного періоду професійної діяльності вчителя в аспекті самостійної пізнавальної діяльності, а також на надання рекомендацій на наступний цикл підвищення кваліфікації.

В основу оцінювання результативності організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів закладів загальної середньої освіти покладено такі критерії:

- процесуальний, що дає змогу оцінити інформаційну компетентність учителя як здатність до здійснення інтелектуальних операцій, а також його комп'ютерну грамотність і включення у мережеве співтовариство;

- освітній, що спрямований на оцінювання інтенсивності самоосвітньої діяльності вчителя у міжатаестаційний період (показники цього критерію: проходження курсів підвищення кваліфікації за основним предметом; проходження курсів спеціалізації з додаткових предметів; отримання наукового ступеня, звання; отримання другої вищої освіти; навчання в аспірантурі; участь у різних формах освітньої діяльності);

- результативний, що дає змогу оцінити отримані в міжатаестаційний період результати методичної і науково-дослідницької діяльності (показники цього критерію – кількість власних методичних розробок; кількість методичних розробок у співавторстві; кількість статей у фахових виданнях, періодичних виданнях, збірках матеріалів конференцій; наявність персонального методичного сайту; кількість інших підготовлених матеріалів.

Критерії і показники організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителів покладені в основу авторської методики оцінювання, що інтегрує: тест-опитувальник з інформаційної компетентності; карту самооцінювання вчителем якості самостійної пізнавальної діяльності; інструмент оцінювання якості самостійної пізнавальної діяльності на основі Excel, який дає змогу співвідносити цю організованість із чотирма рівнями: низьким (відповідає безкатегорійному стану вчителя); базовим (відповідає

другій категорії); високим (відповідає першій категорії); творчим (відповідає вищій категорії).

Ефективність запропонованої автором моделі організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів перевірялася у педагогічному експерименті, який проводився протягом 2013–2018 рр. (тривалість експерименту у п'ять років зумовлена тривалістю циклу підвищення кваліфікації вчителів).

Зокрема, було сформовано контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ) групи, вирівняні за частотним розподілом таких ознак учителів як: стать, вік, предмет, що викладається. Кількість учителів у кожній групі була однаковою – 25 осіб (7 чол. і 18 жін.). Усього в експериментальному дослідженні брало участь 50 учителів.

Відповідно до плану експерименту, сформовані групи підлягали впливу однієї незалежної змінної (впровадження моделі організації самостійної пізнавальної діяльності) у двох варіантах:

- у першому варіанті організація самостійної пізнавальної діяльності проходила без використання авторських методичних здобутків (КГ);
- у другому варіанті передбачалося впровадження у процес підвищення кваліфікації теоретичних і методичних основ організації самостійної пізнавальної діяльності у повній відповідності до авторської моделі (ЕГ).

Відмінності між групами обумовлювалися:

- обсягом самостійної роботи, спрямованої на актуалізацію пізнавальної активності у міжтестастійний період (у вчителів КГ її було менше, ніж у вчителів ЕГ);
- характером методичної роботи у міжтестастійний період (при незначних відмінностях у її обсязі, в ЕГ вона була інтенсивнішою);
- змістом курсів підвищення кваліфікації (в ЕГ на курсах слухачі засвоювали зміст тематичних модулів, який стосується самостійної пізнавальної діяльності).

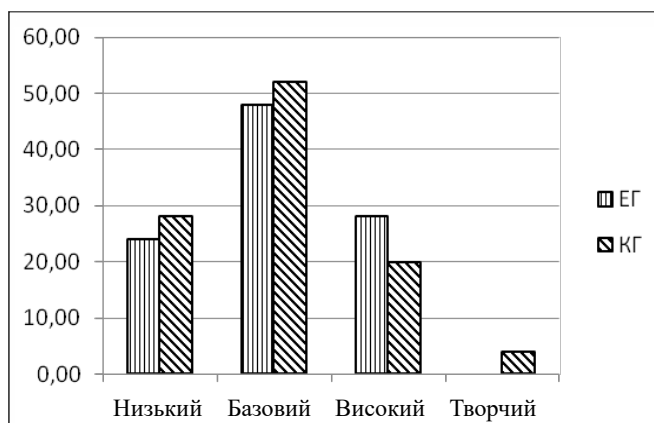
Перевірка ефективності моделі організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації передбачала такі заходи:

- оцінювання організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителів на початку експерименту в ЕГ та КГ із застосуванням авторської методики;
- оцінювання організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителів в ЕГ та КГ наприкінці експерименту;
- кростабуляція даних про рівень організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителів за визначеними критеріями;
- виявлення динаміки організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителів в ЕГ та КГ, статистичне підтвердження цієї динаміки за критерієм знаків;
- встановлення відмінностей в організованості самостійної пізнавальної діяльності на початку та наприкінці експерименту з використанням критерію Манна–Уїтні.

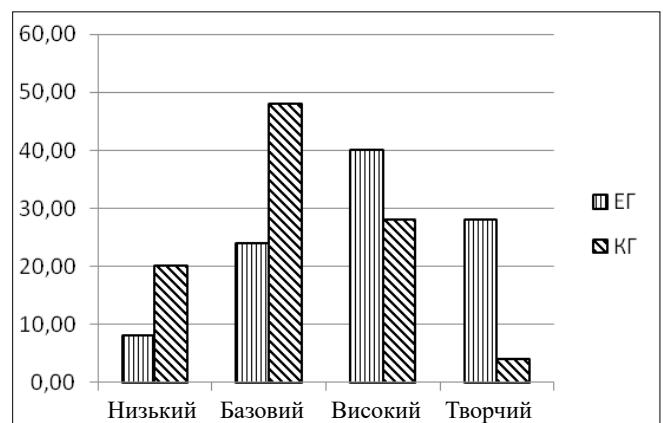
Результати дослідження. Дані, отримані в ході експерименту, засвідчили, що:

- за окремими критеріями спостерігалася позитивна динаміка організованості самостійної пізнавальної діяльності в ЕГ. У КГ такої динаміки не було;
- порівняння загального показника організованості самостійної пізнавальної діяльності в ЕГ та КГ на початку експерименту (2013 р.) за критерієм Манна–Уїтні не виявило достовірних відмінностей на рівні значущості ($p < 0,05$). Порівняння, проведене наприкінці експерименту (2018 р.) вказало на наявність статистично достовірних відмінностей між групами;
- при порівнянні загального показника організованості самостійної пізнавальної діяльності у 2013 та 2018 рр. за критерієм знаків в ЕГ виявлена позитивна динаміка організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителів на рівні значущості ($p < 0,05$). При порівнянні таких даних в КГ позитивної динаміки не виявлено.

Наочно динаміка загального показника організованості самостійної пізнавальної діяльності вчителів в ЕГ та КГ представлена на рис. 1:

На початку експерименту

Наприкінці експерименту

Рис. 1. Динаміка загального показника організованості самостійної пізнавальної діяльності в ЕГ та КГ

Список використаних джерел

Висновки. Отримані у ході експериментального дослідження результати вказують на те, що цілеспрямоване впровадження авторської моделі організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів у процесі підвищення кваліфікації привело до суттєвого підвищення кількості педагогів із високим рівнем організованості самостійної пізнавальної діяльності в експериментальній групі. У контрольній групі зміни мали менш виражений характер.

Таким чином, факти, отримані у процесі педагогічного експерименту, доводять, що організація самостійної пізнавальної діяльності вчителів на засадах авторської моделі сприяє підвищенню ефективності цієї діяльності.

Перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів проблеми організації самостійної пізнавальної діяльності вчителів закладів загальної середньої освіти у процесі підвищення кваліфікації. Перспективи подальшого дослідження полягають у модифікації змісту і форм стажування вчителів. Крім того, перспективним вважаємо наукове обґрунтування методик активізації самостійної пізнавальної діяльності, пов'язаних із використанням індивідуальних цифрових пристроїв.

1. Генкал С. Е. Організація самостійної пізнавальної діяльності учнів профільних класів на основі індивідуальних освітніх проектів: автореф. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.09. Київ, 2008. 24 с.
2. Ковтонюк Г. М. Формування професійної готовності майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін до організації самостійної пізнавальної діяльності школярів: дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2013. 266 с.
3. Корогод Т. О. Компетентнісний підхід до організації самостійної пізнавальної діяльності студентів немовних спеціальностей у процесі навчання іншомовного професійного спілкування. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2013. Вип. 108.2. URL: www.nbu.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_40
4. Переславська С. О. Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів інформатики в умовах застосування мультимедійних елементів дистанційного навчання: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04. / Луганський нац. пед. ун-т. Луганськ, 2011. 20 с.
5. Рябенко Л. О. Управління самостійною пізнавальною діяльністю майбутніх економістів: дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2011. 226 с.
6. Савош В. Розвиток готовності майбутніх вчителів фізики до організації самостійної пізнавальної діяльності старшокласників засобами моделювання: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2017. 23 с.
7. Солдатенко М. М. Теоретичні аспекти пізнавальної діяльності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*, 2011. Вип. 1.33. С. 27–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2011_1.
8. Сущенко Л. О. Стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2009. 20 с.
9. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку: дис. на здоб. наук. ступ. д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 07.08.2018

Тонне Е. Ш. Результаты эксперимента по организации самостоятельной познавательной деятельности учителей в процессе повышения квалификации.

А Показана актуальность проведения экспериментального исследования по организации самостоятельной познавательной деятельности учителей в процессе повышения квалификации. Представлены теоретические основы и план педагогического эксперимента по проверке эффективности модели организации самостоятельной познавательной деятельности учителей. Проанализированы и презентованы результаты педагогического эксперимента. Определены перспективные направления исследования.

Ключові слова: организация; самостоятельная познавательная деятельность; учителя; повышение квалификации, эксперимент

Tonne Olena. Results of the Experiment of Organizing Teachers' Self-sustaining Cognitive Activity in Professional Development Process.

С The paper reveals the novelty of conducting experimental research in sphere of organizing teachers' independent cognitive activity in professional development process. The author highlights some theoretical background and a plan of educational experiment to check effectiveness of the model of organizing of teachers' independent cognitive activity. Some results of this educational experiment are presented and analyzed. Some promising trends of the research are announced.

Key words: experiment; self-sustaining cognitive activity; teachers; professional development process; organizing